

Árpád-kori buzogányok a Jászság területéről¹

Felber Zsolt Zsombor

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

Árpadian Age Maces from the Territory of the Jászság.

Abstract: The objective of this study was the publication of five newly found stray mace head findings, that I attempted to interpret in the light of the settlement history of their finding locations. Besides the description, classification, dating and photo-documentation of the maces, I also tried to evaluate the findings, for which I believed it was important to examine this type of weapons' emergence, appearance in the Middle Ages. The finding locations of the maces from the Jászság provide us some important information that the objects do not tell us by themselves, which is why a survey of the finding locations' settlement history is a significant part of the article. Although the results obtained do not provide concrete evidence, they shed light on certain historical events and their consequences, such as the Mongol invasion in our case, or they provide assumptions about the history of settlements of the researched territory, like that the settlement of Pechenegs or Cumans in the Jászság cannot be proven. Based on these, and other earlier discussed examples, it was possible to make a hypothesis about the interpretation of the group of findings.

Absztrakt

A dolgozat az utóbbi években szórványként előkerült öt darab Árpád-kori buzogánylelet feldolgozását adja, kitérve mikrorégió korabeli településtörténeti kérdéseire is. A tárgyak leírása, klasszifikációja, keltezése és képi dokumentációja mellett megpróbálkoztam a leletek értelmezésével, amelyhez fontosnak tartottam a fegyvertípus kialakulásának, középkori megjelenésének vizsgálatát. A jászsági buzogányok lelőhelyei olyan információkkal szolgálnak, melyet maguk a tárgyak nem árulnak el önmagukban, ezért is teszi ki jelentős részét a dolgozatnak a lelőhelyek településtörténetének áttekintése. A kapott eredmények nem nyújtanak konkrét bizonyítékokat, de rávilágítanak olyan történelmi eseményekre és következményeire, mint esetünkben például a tatárjárás. Továbbá olyan településtörténeti hipotéziseket vetnek fel, hogy a Jászságban nem bizonyítható a besenyők és a kunok megtelepedése. Így lehetőség nyílt a leletcsoport értelmezésére kapcsán új történeti feltételezéseket is tenni.

Bevezetés

A buzogányok a középkor egyik kedvelt ütő-zúzó fegyvereinek tarthatók, használatuk igen népszerű volt már az Árpád-korban is. A fegyvertípus hazánkban való elterjedésének kérdése azonban a mai napig nem tisztázott, hiszen a honfoglaló magyarság anyagi kultúrájából nem ismertek ilyen leletek. Bár számos bizonyíték (nyelvi adatok, képi ábrázolások és a régészeti kutatások is) hozható fel a buzogányoknak a kései nomádoktól: a besenyőktől és a kunoktól való eredetére, valószínűbb, hogy ők csupán közvetítő szerepben állhattak, akik maguk is a Bizánci Birodalomból vették át használatát.

---

¹ A cikk a 36. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Humán Tudományi szekciójának Őskori, népvándorláskori és középkori régészet tagozatában 2023 áprilisában különdíjat elért OTDK dolgozat eredményeit foglalja össze.

A dolgozat célja, hogy röviden ismertessem, hogyan és mikor jelentek meg a buzogányok mind Európában, mind a Kárpát-medencében, majd további újabb szórványleletek feldolgozásával gazdagítani a hazai leletanyagot. A leletek leírásán, típusba sorolásán és keltezésén kívül pedig megpróbálom elhelyezni őket lelőhelyük településtörténete szerint a Kárpát-medencei emléktárhelyekben.

Általános jellemzők

Hadi eszközként az ütő–zúzó fegyverek közé tartozik, így kifejezetten páncélos ellenfelek ellen volt hatékony (Boldog, 2006, 78). A fegyvertípus elődje az egyszerű legallyazott fabunkó volt, melyet az emberiség kezdetben védelmi céllal, illetve vadállatok leütésére, zsákmányszerzésre használt (Kalmár, 1964, 31), bár ezeknek valódi fegyverként való értelmezésük kérdéses. Egy másik jelentős funkciója a lelettípusnak: gyakran méltóságjelvényként, vezéri szimbólumként, harctéri vezénylőjelként használták. Ezt a szerepét a buzogány fegyverként való használatának felhagyása után is megtartotta (Kalmár, 1964, 31).

Az Árpád-kori buzogányok nagy típusát alkotják az úgynevezett csillag alakú buzogányok. A Kárpát-medencébe a 9(?)–II. században betelepülő besenyők hozták magukkal a csillagbuzogányok korai változatait, a négytüskés buzogányokat. Ezek jellemzően vasból kovácsolással készültek, kocka alakú testükből minden oldalon egy-egy nagy gúla alakú tüske állt ki. A 12–13. században pedig a kunok bejövetelével hozható kapcsolatba a már tömeggyártással készített, bronzból öntött változatok megjelenése. A levágott sarkú kocka alakú, a négytüskés dudoros, és a szerkezetileg legfejlettebbnek tekinthető tizenkettüskés buzogányok használata egészen a 14. század első feléig tartott (Kovács, 1971, 172). Kelet-Európában a csillagbuzogányok példányai gyakran a tatárjárás során elpusztult településeken kerülnek elő, ugyanez megfigyelhető a Magyar Királyság területén is.

A fegyvertípus elterjedése

Európában való megjelenése és elterjedése

A buzogányok eredetének és európai vagy Kárpát-medencében való megjelenésének, elterjedésének kérdése a fegyvertörténeti kutatás egyik legrégebbi problematikája. Valamilyen kőből csiszolt, majd bronzból öntött darabokat már az őskorban használhattak, de ezek fegyverként való használata valószínűleg nem. A fémfejű buzogányok ókori és népvándorlás kori használatára csak szórványos források utalnak. Egy 6. századra keltezett permi ezüsttálon ábrázolták (Kóhalmi, 1972, 16. kép), illetve Belső-Ázsiában többek közt hszüingnu fejedelmi sírokban tűnnek fel. Meglétük tehát adatolható, de használatuk jobb esetben is csak lokálisnak tartható, hiszen sem az európai hunok, sem az avarok, sem a magyarok anyagi kultúrájából nem ismertek (Katona-Kiss, 2022, 98).

Ennek okát talán a védőfelszerelésben kell keresni, mivel arról nem lehet szó, hogy nem ismerték volna a fegyvertípust, ugyanis a szaltovói kultúrkörben, amivel a vándorló magyarság szoros kapcsolatban állt, a buzogányok egy speciális fajtáját, az úgynevezett ostorbuzogányokat előszeretettel használták (Krikanov, 1987).

Korábban úgy tartotta a kutatás, hogy a késő római hadászatban még nem használták (Kolias, 1988, 173), azonban a középkorban a Bizánci Birodalomban elég gyakran feltűnt. Azóta bebizonyosodott, hogy az ókori rómaiaknál már előfordulhatott, a 2. századtól használhatta a római lovasság. A fegyvertípus későbbi változatai a kora középkori bizánci nehézlovasság kedvelt fegyverévé váltak (D'amato, 2011, 8). Ezek az írott források és ábrázolások alapján „fejben végződő botok” voltak. A fej, ami általában gömb alakú volt, fémből, míg a bot, vagyis a nyél valószínűleg fából készült és körülbelül 60-80 cm hosszú lehetett (Kolias, 1988, 180).

A II. század végétől a buzogányok már Nyugat-Európában is egyre inkább elterjedtek: mind leletanyagban, mind az ábrázolásokon. Ekkor már sokkal inkább kézben tartva, tehát elsődleges funkcióját (közelharcos lovas és gyalogos ütőfegyver) őrizte meg (Giedl, 2021, 223). A 14. századra a fegyvertípus a nyugati nehézlovasság egyik fő fegyverévé vált (Boenheim, 1890, 358).

A buzogányok a Kárpát-medencében

A buzogányok magyarországi megjelenését régóta kutatja több különböző tudományág is. Vizsgálták például nyelvészeti megközelítésből a magyar buzogány szó eredetét. Nagy Géza a szót török eredetűnek tartotta, és a kun nyelvben megtalálható „*buz – boz*” = *rumpere* igéből származó „*buzgan – bozgan*” = *rumpens* szavakból eredeztette, amelyek jelentése romboló, pusztító (Nagy, 1890, 403). Ezt az eredeztetést a szavak jelentése is igazolni látszik. Nagy Géza egyéb, a magyarokkal kapcsolatba hozható török nyelvű népektől való származását viszont elvetette. Ilyen az oszmán, a kipcsak tatár, de a kunoknál korábbi átvételt szintén kizárta (Nagy, 1890, 403). A mai magyar buzogány szó így valószínűleg a „*buzgan*” változathoz fejlődhetett ki. Kovács László szerint azonban a d-hangot tartalmazó alakok: „*buzdurgan – bozdogan*” (melyek jelentése vasbuzogány) nem a kunoktól származtathatók, hanem mégis oszmán-török eredetűek. Ezek, bár a fenti igék származékai, képzésmódjuk ma még tisztázatlan (Kovács, 1971, 165). Valószínű tehát, hogy a buzogány szó a magyar nyelvben kétszeresen átvett jövevényszó.

A középkori írott forrásokban a szó elsőként 1333-ban, személynévként tűnik fel: az oklevél „*Buzkan filio Arbuz*”-t említi, aki Parabuch kun származású ispán rokona volt (Giedl, 2021, 224). Első helynévi említése 1423-ban történt: itt „*Buzganszallas*” néven szerepel, fegyvernévként pedig egy évvel későbből, 1424-ből találkozhatunk vele: „*Vnum baculum ferreum buzgan nominatum*” (Kovács, 1971, 165).

A fegyvertípus azonban a kunok 1239-ben való beköltözése előtt is jelen volt a Kárpát-medencében, és ha a buzogány szavunk nem lehet a kun beköltözés időszakánál

korábbi, nem csak a lelettípus, de a szó eredete is új megvilágításba kerül. A megoldást az adja, hogy a kunok bejövetele előtt a magyarok a buzogány szó jelölésére a „bot” szót használták (B. Szabó, 2010, 48–49). Ahogyan az már Kovács Lászlónál is megjelent, és azóta további bizonyítékok is alátámasztani látszanak feltevését, a fegyver Kárpát-medencébe való eljuttatása egy szintén keleti eredetű lovasnomád népesség, a besenyők nevéhez fűződik (Kovács, 1971, 180). Ők a 10. század vége körül érkeztek először a Kárpát-medencébe, ám legnagyobb beköltözésüket 1055 utánra tehetjük. A besenyőkről tudjuk, hogy már 1051-ben harcoltak a németek ellen, de később is jelen voltak a magyar királyi hadseregben (Pálóczi Horváth, 2014, 37–45). A magyarországi helynevek és személynevek közt többször előfordulnak a „csomak” és a „csokmány” szavak (vagy ezek változatai [Tatár, 2002, 166–171]), melyek jelentése bot, harci bot, és minden bizonnyal a besenyő nyelvből vehettük át (Tatár, 2002, 170–172). A korabeli „bottal ütő besenyő” kifejezés is azt bizonyítja, hogy a magyarok is jellegzetesnek gondolták a besenyők buzogányhasználatát (Tatár, 2002, 172). A besenyők valószínűleg Bizánc peremvidékén találkozhattak a fegyverrel, amit tőlük a magyar könnyűlovasság is átvett (de a nehézlovasság kezdetben még nem használta) (Kovács S., 2019, 9). A buzogányok tömeges elterjedése tehát a 13. századra, a kunokhoz köthető, megjelenése viszont a besenyők nevéhez fűződik, ami választ ad a 11–12. századra datált hazai leletekre is.

Ábrázolásokon először egy 1235 körüli lovaspecséten jelenik meg. A pecsét Gut-Keled nembeli Apaj szlavón bánt ábrázolja, aki kezében buzogányt tart (Szendrei, 1905, 31). Ez nemcsak a fegyvertípus 13. századi használatát tekintve tartható jó példának, de utal a korban a nemesség, a nehézlovasság körében való megjelenésére is (Kovács, 1971, 180). A pecsét ábrázolása nem elég részletes, de valószínűleg gömb alakú vezéri buzogányról van szó. A korabeli magyar nehézlovasság feltehetően nem kun buzogányokat használt, mivel ők csak 1239 húsvétján érkeztek meg a Kárpát-medencébe (Kovács S., 2019, 10). A csillag alakú buzogányok ábrázolásokon sokáig előfordulnak, a 13–14. századból több ilyen ismerünk. Az egyik a királyfiak oktatására szánt 1333–1342 között készült Anjou legendárium egyik miniatúrája, amely az egyik Szent László legendát, a király kunnal való küzdelmét ábrázolja. A miniatúrán a könnyűlovasság felszerelésű kun harcos buzogányával éppen a nehézpáncélzatú királyra próbál lesújtani. Mivel a középkorban a miniátorok általában saját koruk fegyverzetében jelenítették meg az ábrázolt alakokat, ebből az következik, hogy egyrészt a csillag alakú buzogányok még használatban voltak a században, másrészt utal a fegyver keleti származására is. Az ábrázolás jól mutatja a fegyver páncél ellen való hatékonyságát is, hiszen a nomád lovas csupán ezzel az egyetlenegy fegyverrel támad a páncélos királyra (Kalmár, 1971, 20). A középkorban kedvelt Szent László legendákat többször látni még templomi falfreskókon is, mint amilyen a bögözi, homoródszentmártoni (1300 körül), és a karaszközi (14. század közepe) falképek, amelyeken mind-mind megjelennek csillag alakú buzogányok (Kovács S. 2019, 14).

Tárgyleírás

1. Négytüskés *buzogányfej*. Vasból kovácsolással előállított buzogányfej. A fegyver teste lapos, gyűrűs henger alakú, melyen négy oldalt egy-egy tüskét alakítottak ki. Nyéllyuka szabálytalan kör alakú. Peremgyűrűvel vagy köpűnyúlvánnyal nem rendelkezik. Három tüskéje viszonylag ép, egynek csúcsa azonban töredékes. Karácsond és Jászárokszállás között került elő. Teljes m.: 1,9 cm; alaptest sz.: 3,2–3,3 cm; fej sz. a két ép szemközti csúcs között: 5,2 cm; nyéllyuk belső átm.: 2,1 cm; s.: 56,7 g. Keltezés: 10–14. sz.

2. Csillag alakú *buzogányfej*. Bronzból öntéssel készített tömör buzogányfej töredéke. A kocka alakú test töredékén a középső sorban három, többé-kevésbé ép gúla alakú nagy tüske található. Ezeket kisebb, a buzogánytest sarkainak enyhe megnyújtásával kialakított tompább, háromszög alakú tüskék vesznek körül. Nyéllyuka szabálytalan kör alakú. Peremgyűrűnek vagy köpűnyúlványnak nyoma nem figyelhető meg a fegyveren. Jászágó, Középkori Ágón került elő. Teljes m.: 3 cm; sz. két szemközti tüske között: 5,3 cm; nyéllyuk belső átm.: 1,8 cm; s.: 128,6 g. Keltezés: 12–13. sz.

3. Csillag alakú *buzogányfej*. Bronzból öntött üreges buzogányfej töredéke. Eredetileg hasáb alakú testének négy oldalán egy-egy nagyméretű gúla alakú tüske kapott helyet. A buzogánytest sarkaiból kisebb, háromszög alakú tüskét alakítottak ki. A fegyver egyik középső, nagyobb tüskéje, valamint összesen három, a felső sorból egy, az alsóból kettő kisebb tüskéje hiányzik. Peremgyűrűje vagy köpűnyúlványa nincs. Jászberény-Nevada-tanyáról került elő. Teljes m.: 3,2 cm; sz. két szemközti tüske között: 5,7 cm; nyéllyuk belső sz.: 2,1 cm, s.: 96,4 g. Keltezés: 12–13. sz.

4. Tizenkettütüskés *buzogányfej*. Bronzból öntéssel kialakított üreges tizenkettütüskés buzogányfej töredéke. A fegyver töredékének oldalain közepén nagyobb, gúla alakú tüskék, a buzogánytest sarkain pedig kisebb, háromszög alakú tüskék sorakoznak. Ezekből összesen két-két darab maradt meg. A belső oldalán alul rövid, hengeres nyéllyuk figyelhető meg, azonban felül ilyen nem található, tehát a nyél valószínűleg a buzogány fejének közepéig ért. Jászdózsa-Kápolnahalmon találták. Teljes m.: nem állapítható meg (legnagyobb mérhető: 4 cm); s.: 70,8 g. Keltezés: 12–14. sz. első fele.

5. Gömb alakú *buzogányfej*. Bronzból öntéssel készített üreges gömb alakú tollas buzogányfej töredéke. A buzogánytest töredékén három, egymással párhuzamosan futó függőleges irányú toll található. Minden tollat kétoldalról egy-egy kisebb domborulat fog közre. A buzogányfejhez alulról rövid köpűnyúlvány csatlakozik. Jászágó és Jászárokszállás között került elő. Teljes m.: nem állapítható meg (legnagyobb mérhető: 3 cm); köpű belső átm.: 2,7 cm; s.: 43,9 g. Keltezés: 13–14. sz.

A buzogányok történeti értékelése a Jászság Árpád-kori településtörténetének fényében

A Jászságban előkerülő buzogányok értékelése során arra a kérdésre kell keresnünk a választ, hogy kik használták ezen fegyvereket, és kik által kerültek a területre. Mivel a jászok maguk is a besenyőkhöz és kunokhoz hasonlóan kelet felől érkező lovasnomád-

félnomád népesség volt, így logikus feltételezés, hogy általuk, különösen, ha elfogadjuk a kunokkal együtt történt betelepülésüket. A jászok régészeti hagyatékában azonban eddig nem ismerünk buzogányleleteket. A dolgozatban ismertetett buzogányok tipológiai alapú keletkezése szerint ráadásul ezek a fegyverek még a jászok beköltözése előtt lehettek használatban, és kerülhettek földbe. Hangsúlyozni kell, hogy a fegyvertípust a kunokhoz és a besenyőkhöz is csak a nyelvi és képi adatok alapján kötötték, és terjedt el a nézet, hogy ők használták, hozták be a Kárpát-medencébe, és terjesztették el a magyarok között. A jászokhoz azonban sem írott források, nyelvi adatok, sem ábrázolások nem kapcsolják a buzogányok használatát, és a jász temetkezésből fegyvermellékletként sem ismerünk ilyen leletet.

A Jászság első lakosai Fodor Ferenc történész szerint a honfoglalást követően a besenyők voltak, akik a területre mint gyepűőrzők érkeztek (Fodor, 1942, 76–77). Ha a jászokat megelőzően valóban itt éltek besenyők, az magyarázatul szolgálhat a korábbra datált buzogánytípusok megjelenésére a területen, így eredetük a besenyők hagyatékához köthető. Azonban a besenyők megtelepedése a Jászságban régészetileg nem bizonyított. A történeti kutatások során érdekes még a kunok jászokkal való kapcsolatának kérdése is. Felmerült például, hogy a két népcsoport a Kárpát-medencébe közösen költözött be (Langó, 2001, 163). Ez esetlegesen azt feltételezheti, hogy ha nem is telepedtek meg a Jászságban, talán jártak a területen, vagy rövidebb ideig jelen voltak. Azonban régészetileg a besenyőkhöz hasonlóan a kunok jelenléte sem bizonyítható.

A vizsgált mikrorégióban több helyen felmerül a tatárjárás pusztításának kérdése. Az általam vizsgált lelőhelyek közül mindnél volt olyan Árpád-korban létező település, melyet a muhi csatát követő fosztogatások pusztítottak el. A leletek régészeti keletzése ehhez az eseményhez már sokkal jobban illenek. Azonban a buzogányok elterjedtsége, nemcsak hazánkban, de egész Kelet-Európában sem köthető kizárólag egy etnikumhoz. A fegyvert ugyanis, már ha valóban köze lehetett a mongol támadáshoz, használhatták a magyarok, akik a besenyőktől és a kunoktól ekkorra már átvették. De nem szabad megfeledkezni a mongolokról sem, akik ugyancsak ismerték a fegyvertípust. A csillag alakú buzogányok legtöbb keleti párhuzama ugyanis szintén a mongol invázió során elpusztított települések gyakori leleteként került elő (Kirpicznyikov, 1966, 48). Ráadásul a Képes Krónika szerint volt egy második tatár támadás is 1285-ben, amely útvonala alapján érinthette a Jászságot is (Kiss-Bíró, 2021, 359–360), ezzel újabb lehetőséget biztosítva a fegyvertípus idekerülésére. Bár a buzogányok tatárjáráshoz való kötését közvetlen bizonyítékok nem támasztják alá, jó eséllyel közük lehetett az eseményhez. Mindazonáltal nem kell közvetlenül harci cselekményt feltételeznünk az adott lelőhelyek területén, a helyi magyar lakosság ekkor már ismerte a fegyvertípust.

Irodalomjegyzék

- B. Szabó J. (2010). A honfoglalóktól a huszárokig. A középkori magyar könnyűlovasságról. Argumentum Kiadó És Nyomda Kft.
- Boenheim, W. (1890). Handbuch der Waffenkunde. Salzwasser-Verlag GmbH.
<https://doi.org/10.11588/diglit.13832>
- Boldog Z. (2006). A Déri-gyűjtemény buzogányai (Maces in the Déri Collection). A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 2006 (pp. 75–82).
- D'Amato, R. (1942). Σιδηροράβδιον, βαρδούκιον, ματζούκιον, κορόνη: The War Mace Of Byzantium, 9 -15 C. Ad. New evidence from the Balkans in the collection of The World Museum Of Man, Florida. Acta Militaria Mediaevalia 7, 7–48.
- Fodor F. (1942). A Jászság életrajza. Stephaneum Nyomda, Budapest.
- Giedl D. (2021). Csillag alakú buzogányok Pest megyéből. In Rácz T. Á. (szerk.), Kincskeresés Kaland Tudomány (pp. 222–235). Press Pannónia Nyomda Kft.
- Kalmár J. (1964). A buzogány (Der Streitkolben). A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve 4–5, 44–46.
- Kalmár J. (1971). Régi magyar fegyverek. Natura Budapest.
- Katona-Kiss A. (2022). A kései nomád műveltség nyomai a Maros–Körös közén. Adatok a térség kun időszakának történetéhez. Magyarországtudató Intézet.
- Кирпичников, А. Н. (1966). Древнерусское оружие 2. Копья, сулицы, боевые топоры, булавы, кистени IX–XIII вв. Академия Наук СССР Институт Археологии.
- Kiss-Bíró Gy. (2021). Az Északnyugat-Jászság 11–15. századi településtörténetének vázlatja. [PhD disszertáció]. Szegedi Tudományegyetem.
<https://doi.org/10.14232/phd.11000>
- Kolias, T. G. (1988). Byzantinische Waffen. Ein Beitrag zur byzantinische Waffenkunde von der Anfängen bis zur lateinischen Eroberung. Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Kovács L. (1971). A Magyar Nemzeti Múzeum fegyvertárának XI–XIV. századi csillag alakú buzogányai (Les massues étoile es des XIe- XIVE siècles conservées au Musée National Hongrois). Folia Archaeologica 22, 165–181.
- Kovács S. T. (2010). Huszárfegyverek a 15–17. században. Martin Opitz Kiadó.
- Kovács S. T. (2019). Hárman sem birnátok súlyos buzogányát... Martin Opitz Kiadó.
- Крыганов, А. В. (1987). Кистени салтово-маяцкой культуры Подонья. Советская археология 1987(2), 63–69.
- Langó P. (2001). A jászok korai történetének megítélése a 19–20. században ('Discovery' of the Jász and their settlement in the Carpathian basin). In Hortiné Bathó E. & Kiss E. (szerk.), A Jász Múzeum Évkönyve 1975–2000 (pp. 151–176).

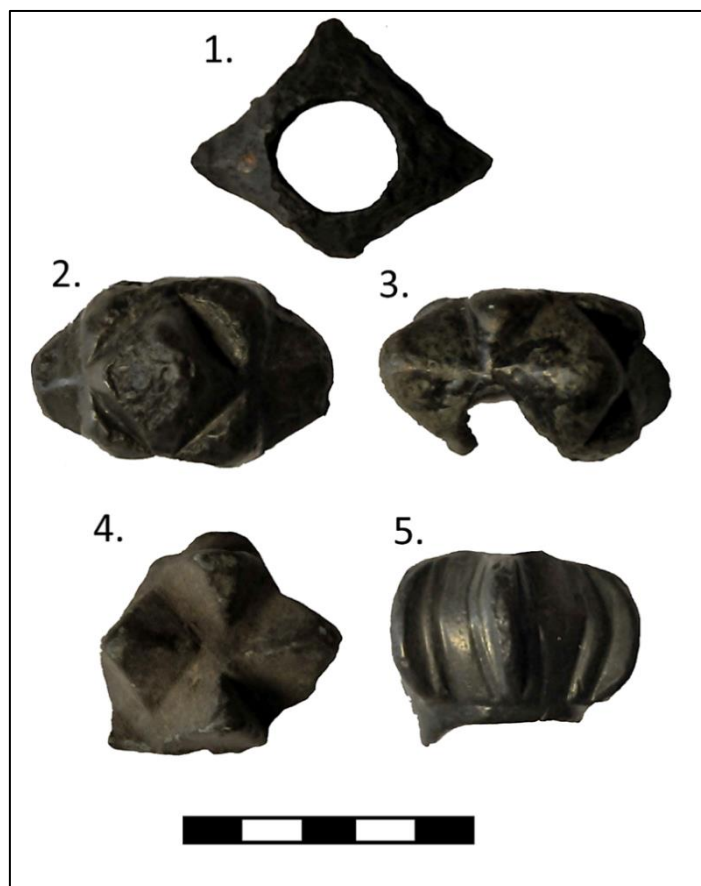
Pálóczi Horváth A. (2014). Keleti népek a középkori Magyarországon. Besenyők, úzok, kunok és jászok művelődéstörténeti emlékei. In Major B. & Türk A. (szerk.), *Studia ad Archaeologiam Pazmaniensiae. A PPKE BTK Régészeti Tanszékének kiadványai 2. Archaeolingua.*

Szendrei J. (1905). A magyar viselet történeti fejlődése. Magyar Tudományos Akadémia.

Tatár M. (2002). A harci bot kronológiájához. A csornák, a csomasz és a csokmány etimológiája. In Zimonyi I. (szerk.), *Fegyveres nomádok, nomád fegyverek* (pp. 164–174). Balassi Kiadó Budapest.

U. Kóhalmi K. (1972). A steppék nomádja lóháton, fegyverben. Akadémiai Kiadó.

Melléklet

A jászsági buzogányleletek töredékei. 1.: Kovácsolt vas négytüskés buzogányfej (Jászárokszállás-Karácsond); 2.: Öntött bronz csillag alakú buzogányfej (Jászágó-Középkori Ágó); 3.: Öntött bronz csillag alakú buzogányfej (Jászberény-Nevadatanya); 4.: Öntött bronz tizenkét-tüskés buzogányfej (Jászdózsa-Kápolnahalom); 5.: Öntött bronz gömb alakú tollas buzogányfej (Jászágó és Jászárokszállás).